

Arktinen perspektiivi kuvataiteen koulutuksessa

Anitra Arkko-Saukkonen, TaM, kuvataiteen lehtori, Digitaaliset ratkaisut, Arktiset luonnonvarat ja talous, Lapin ammattikorkeakoulu

Juhani Mattsson, kuvataiteen opiskelija, Kuvataiteen koulutus, Digitaaliset ratkaisut, Lapin ammattikorkeakoulu

”Reissumme tärkein opetus minulle oli nähdä se kauneus, jota pohjoinen luonto meille voi tarjota. Ymmärsin, että minun on teoillani ja taiteellani vaikutettava siihen, että myös tulevaisuudessa mahdollisimman moni voisi nauttia pohjoisen puhtaasta ja kauniista luonnosta sen kaikessa monimuotoisuudessaan.” – Juhani Mattsson

Kuinka herkistää itsensä havaitsemaan arktista ympäristöä ja hakemaan luonnosta materiaalia, näkökulmia ja ymmärrystä, jopa itseensä?

Kuvataiteen koulutuksessa ohjataan opiskelijoita havaitsemaan ympäristöään ja saattamaan sen näkyväksi monimuotoisin keinoin. Lähdemme liikkeelle perinteisistä tekniikoista ja siirrymme kohti digitaalista taidetta hyvin pian. Digitaalinen työskentely on keskeinen tekemisen tapa tai prosessissa tietty vaihe. Digitaalisuus avaa myös soveltamisen kenttää monipuolisesti. Kaikki alkaa kuitenkin kuvan tekemisestä, havainnoista ja ymmärryksestä, oli kädessä piirtopöydän kynä tai perinteinen sivellin. Havainnot nousevat aina aistimuksien kautta. Ympäristön tarkkailun ja läsnäolo sekä ympäröivän yhteiskunnan reflektointi muotoutuu konkreettiseksi kuvan kautta.

Havainnosta kuviksi ja kuvista digitaalisiksi osaamiseksi

Pohjoinen ympäristö ja Lappi tarjoaa laajan mahdollisuuden löytää ja hyödyntää visuaalisia elementtejä, joita käytetään materiaalina kuvan rakentamisessa. Aluevaikuttavuus välittyy kuvan esittämisen ja kuvan hyödyntämisen myötä. Kuvataiteilija tutustuu ympäristöönsä, se

on ensimmäinen askel arktisen ympäristön ymmärrykseen. Luonto ja luonnonolot määrittelevät toiminnalle ehdot, luovat pohjan kokemukselle ja elämykselle, joista aiheet voivat kummuta soveltavallekin kuvan esittämisen kentälle ja digitaalisiin yhteisöihin.

Kuvataiteen opiskelija oppii opintojensa aikana käyttämään luonnonvaroja älykkäästi, omana materiaalinaan, havaintoina, ideoina, kuvauskohteina, ymmärryksen esille nostajina, ajatuksellisina ja visuaalisina tarinoina. Koska välimatkat ovat harvaanasutulla Lapin alueella pitkät, digitaalisuus mahdollistaa läsnäolon globaaleissa digitaalisissa yhteisöissä. Digitaalinen maailma avaa myös mahdollisuuden keinoälyn, robotiikan, virtuaalitodellisuuden sekä sen variaatioiden ja yhdistelmien mahdollisuuksiin. Digitaalisuus on ovi maailman kattavaan verkostoon. Onko arktisuus silloin läsnä? Mihin se vaikuttaa ja miten se vaikuttaa? Matka alkaa kuitenkin askelin kuvan tekemisen perusteiden kautta alueeseen, elinkeinoon ja ympäristöön tutustumisella. Sieltä se muotoutuu yhdeksi asiantuntijuuden voimavaraksi kuvataiteilijalle.

Hypätään kuvataiteen opiskelijan Juhani Mattssonin matkakumppaniksi. Kuljetaan yhdessä Revontulentietä kohti jäämeren rantaa ja kuunnellaan, miten hän oman tutkimusretkensä arktiseen ympäristöön koki opiskelujensa alkuvaiheessa.

Opintomatka arktisiin olosuhteisiin ja havaintoihin

”Maanantai 8.10.

Lähdimme matkaan Tornionista huurteisena maanantiaamuna noin kello 8.30. Tunnelma linja-autossa oli uninen, mutta odottavainen. Ensimmäisellä matkaosuudella saimme kuulla kertomuksia Tornionlaakson asutuksesta aina kivikaudelta nykypäivään asti. Oli mielenkiintoista kuulla, miten alueen elinkeino oli muuttunut ajan saatossa ensin kivikautisesta metsästäjä-keräilijäkulttuurista kalastuksen, metsätalouden ja poronhoidon kautta kaivosteollisuuteen ja nykyaikana jatkuvasti kasvavaan matkailuun. Euroopan suurin vapaana virtaava joki, Tornionjoki, on toiminut tärkeänä kulkureittinä Lapista Perämerelle, tarjonnut ravintoa kalastajille ja hedelmällistä maata alueen maanviljelijöille. Nykyään Tornionjoella on merkittävä arvo myös matkailu- ja virkistyskäytössä esimerkiksi vapaa-ajankalastajille ja koskenlaskijoille. Me seurasimme joenvartta maantietä pitkin.

Lumirajan kohtasimme jossain Pellon ja Kolarin välissä. Tienvarsilla jäkälää laiduntavat porot ja etäisyydessä siintävät paljaslakiset tunturit vihjasivat “sen oikean Lapin” lähestyvän. Linja-automme kiitäessä revontulentietä pohjoista kohti odotus matkaseurueessamme kasvoi.

Lähestyessämme Norjan rajaa värien kylläisyys ympäristössämme puolestaan väheni. Kilpisjärvellä maiseman harmaus sai minut pohtimaan, tulisinkohan sittenkään tarvitsemaan kaikkia mukaan ottamiani akryylivärejä. Pian ylitettyämme Norjan rajan hyinen merivesi tervehti meitä syvällä sinisellään, ja vähitellen sen myötä palasivat maisemaan myös muut värit. (Kuva 1)

Tiistai 9.10.

Ensimmäinen päivämme Norjassa alkoi kauniilla auringonnousulla, joka värjäsi vuorten rinteet pastellisävyin. Aloitimme päivän piirustustehtävällä läheisen joen rannassa.

Jo tunnissa huomasi valon muuttaneen maisemaa merkittävästi, mikä osaltaan toi haastetta havainnosta piirtämiseen. Pyyhekumikäteni liike ja paksu toppatakkini pitivät minut kuitenkin lämpimänä myös paikallani istuen.

Iltapäivällä saimme kohdata arktisten luonnonolojen asettamat haasteet. Aikomuksenamme oli maalata maisemaa vuoren rinteellä noin 400 metrin korkeudessa, mutta paikalla tuuli niin

kovaa, että maalaaminen olisi ollut käytännössä mahdotonta. Lähdimme etsimään tynempää paikkaa vuonojen rannoilta. Onneksi lähempänä merenpintaa olosuhteet olivat suotuisimmat, ja pääsimme maalaamaan kaunista auringonlaskua ja sen värjäämiä vuorten rinteitä. Maalatessa huomasi myös tarkkailevansa maisemaa paljon tarkemmin kuin vain katsellessa, mikä varmasti on omiaan kehittämään maalaamisessa tärkeää ympäristön havainnoinnin taitoa.

Pilvisyyden vuoksi illan revontulikuvat jäivät vaisuiksi, mutta yön pimeys, hiljaisuus ja kiireettömyys auttoivat palautumaan toiminnantäyteisestä päivästä. Laajan meren ja suurten tummien vuorenrinteiden ympäröimänä, revontulten värittämän taivaan alla tallustellessa tunsin itsensä pieneksi. Keskustan katulamppujen valo heijastui hiljaa virtaavasta joesta paikassa, jossa ikivanha luonto ja ihminen hullunkurisine rakennelmineen tuntuivat elävän rinnakkain sulassa sovussa. (Kuva 2)

Keskiviikko 10.10.

Pakkauduimme maalaustarvikkeinemme linja-autoon ja suuntasimme puolen tunnin matkan päähän Spåkenesiin Yykeänvuonon rannalle maalaamaan jälleen maisemaa havainnosta.

Saapuessamme paikalle sää oli harmaa ja sateinen. Hyvin varustautuneena pieni sade ei kuitenkaan haitannut, vaan asetuimme laskuveden paljastamalle rantakivikolle, katseet kohti vuonon vastarannalla kohoavia vuoria. Maalaaminen tihkusateessa alkoi hyvin, ja kahvi termospullosta lämmitti kehoa ja mieltä. Pian sade kuitenkin yltyi niin, että maalit eivät tuntuneet enää tarttuvan kartonkiin. Jatkoimme maalaamista kaikesta huolimatta. Noin puolen tunnin kuluttua sade oli käynyt niin kovaksi, että maalauskartongistani oli huuhtoutunut kaikki maali rantakivikkoa pitkin kohti Jäämerta. Oli aika pakata tavarat ja poistua. Luonto otti ohjat käsiinsä.

Vaikka palasinkin linja-autolle tyhjän maalauspuhjan kanssa, en silti kokenut, että maalaamiseen käytetty aika olisi mennyt hukkaan. Kun sade alkoi huuhtoa maaleja mennessään, tiesin, että maalaus ei valmistuisi ainakaan sillä tavalla kuin olin ensin ajatellut. Tällöin maalaamisen tarkoitus siirtyi valmiin teoksen tavoittelemisesta pelkästään tekemiseen. Huomasin olevani enemmän läsnä siinä maalaamisen hetkessä, joka tulisi pian katoamaan sateen mukana. Aina tuli uusi hetki, uusi tila havainnolle ja uusi reaktio, josta ei jäänyt jälkeä kenellekään muulle kuin minulle itselleni.

Bussissa istuessani mietin, mitä maalaus merkitsee minulle. Olen huomannut, että useimmiten aloittaessani kuvan tekemisen minulla on jo mielikuva valmiista teoksesta päässäni. Tällöin luova prosessi on jo tapahtunut näkymättömissä pääni sisällä, ja kuvan tekemisen konkreettinen prosessi on vain pyrkimys aineellistaa tuo mielikuva mahdollisimman hyvin. Sade opetti minua katsomaan maalaamista uudesta näkökulmasta: ei niinkään ideani ilmi tuomisen välineenä, vaan päin vastoin uusien ideoiden tuottajana. Kun maalaan vailla päämäärää, ajatuksen kulku kääntyy päinvastaiseksi: havainnoin maalausalueallani tapahtuvia ilmiöitä ja voin analysoida niiden minussa tuottamia tunteita samoin kuin katsellessani veden ja vuorten värejä maalausalueallani takana. En opettele maalaamista, vaan maalaaminen opettaa minua.

Seuraava kohde oli yllättävä ja erilainen. Tällä kertaa emme hakeutuneet meren äärelle rantakivikkoon, vaan kapusimme tieltä pienen matkan vuorenrintettä ylöspäin, missä meitä odotti toisen maailmansodan aikaisten sotabunkkereiden jäännökset. Täälläkin luonto ja ihmisen rakentama teollinen ympäristö loivat yhdessä harmonisen kokonaisuuden, jonka väriskaala ylsi aina betonista pistävien rautakankien kirkkaasta ruosteepunaisesta rinteeseen pehmeisiin metsänvihreisiin sammaliin. Kaikessa karuudessaan ja luonnollisuudessaan

rauniot eivät tuoneet mieleeni sodan aikaisia rakennuksia, vaan pikemminkin näyttivät siltä, kuin niiden olisi kuulunutkin olla paikallaan juuri niin kuin ne nyt minulle näyttäytyivät. (Kuva 3)

Torstai 11.10.

Reissun aikana olin saanut tutustua luokkatoverihini paremmin. Sain perehtyä kveenien mielenkiintoiseen kulttuuriin, kuulla lukuisia tarinoita revontultentien varrelta ja kehittää havainnointiani mitä upeimmissa maisemissa. Ennen palaamistamme Suomen puolelle pysähdyimme vielä kerran ihaillemaan Norjan jylhänkauniita maisemia Kaivuonon rannalle. Kaivuonon väripaletti oli uskomaton: vuonon rannat olivat täynnä keltaista rakkolevää,

merivesi rannassa loisti kirkkaan turkoosina, vuorten rinteet tavoittelivat vielä ruskan punertavia sävyjä, ja syvänsinistä taivasta vasten loistivat vuorten valkeat lumihuiput. Ihastellessani maisemaa luokkatoverieni kanssa tunsin kiitollisuutta tästä ainutlaatuisesta mahdollisuudesta, jonka olin koulumme kautta saanut.” (Kuva 4)

Arktisen kuvan kertomaa

Pohjoinen alue tarjoaa näkökulmia menneeseen ja nykyiseen yhteiskuntaan ja ympäristöön, jotka näyttäytyvät omalla luonteellaan arktisella alueella. Kulttuurin ja elinolojen sekä ympäristön tuntemus ja ymmärrys voi avata kuvataiteilijalle uuden aiheiden lähteen, jonka

kautta kuvitetaan näkyviin näkymätöntä, myös tarinamaailmaa. Kuvataiteilija ei ole vain visuaalinen tarinankertaja tai esteettisen mielihyvän välittäjä. Taiteen merkitys kietoutuu myös kokemusten ja elämysten tuottamiseen sekä siitä seuraaviin vaikutuksiin, joille ei voida laskea numeerista arvoa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018). Hollberg ja Kokkonen (2010) tuovat esille, että taide on olennainen ja vaikuttava osa yhteiskuntaa. Taiteen yksi tehtävä on kommentoida yhteiskunnan eri puolia, nostaa esille näkymätöntä, osoittaa ja kohdentaa katse jo näkyvissä olevaan vielä tarkemmin tai rajatummin tai avoimemmin. Kuvataiteilija on myös tutkimusmatkailija, joka kohtaa itsensä ja ympäristönsä välittäen sen näkyväksi. Arktinen ympäristö on ainutlaatuinen ympäristö kuvataiteen näkökulmasta.

Luonnonvarojen älykäs käyttö, luonnonolojen tuntemus ja pohjoisen ympäristössä turvallinen toimiminen tulee kuvataiteilijan vahvuudeksi, kuten se kuvataiteen opintosuunnitelmaankin on kirjattu. Opiskelija oppii arktisen ympäristön vaatimukset ja mahdollisuudet. Kuvataiteilija voi tarjota asiantuntijuuttaan ja osaamistaan myöhemmässä vaiheessa laajemmalle piirille. Kuvataiteilija oppii ammentamaan ympärillä olevasta ideoita ja materiaalia, toimimaan globaalissa digitaalisessa ympäristössä.

Lapin luonnonolot antavat kuvataiteilijalle näkökulmaa ja materiaalia, joista ammentamalla hän voi tuottaa oman persoonallisen taiteellisen näkemyksensä kautta merkitystä laajasti ja vaikuttavasti. Minne se vie meidät? Mikä on arktinen Lapin ammattikorkeakoulun kuvataiteilijalle? Kuva sen kertokoon.

Lähteet

Holberg, L & Kokkonen, P. (2014). Taiteen rooli yhteiskunnassa. Sini Mononen (toim.) Alaston totuus taiteesta. Kirjoituksia taidemaailmasta uudella vuosituhanella. Into pamfletti. (Luettu 9.4.2019) https://www.academia.edu/20912684/Taiteen_rooli_yhteiskunnassa

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018). Taide ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat. Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Julkaisu 2018/34. (Luettu 9.4.2019) <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161125/okm34.pdf?sequence=4&isAllowed=y>